

Porecla în comunitățile rurale – modalitate de reliefare a spiritului românesc

Prof. Florina Goge
Școala Gimnazială Cupșeni, Maramureș

1. Introducere

Studiul își propune să descifreze mesajul transmis de formele neconvenționale de numire din zona de interferență Chioar – Lăpuș, arie păstrătoare de tradiții și bogății lingvistice.

Spiritul de observație și de satirizare reliefează spiritualitatea poporului român, acestea se regăsesc și în poreclele date membrilor unei comunități, atestând o fină sesizare a oricărei trăsături care de abate de la măsura cuvenită. Așadar, poreclele dețin un loc aparte în societatea rurală contemporană, având un rol foarte important, iar cei ce poreclesc dovedesc un uimitor dar de caracterizare și observare a celor mai mici abateri de la *normal*, fiind astfel, niște observatori atenți la ce se întâmplă în jurul lor.

Materialul selectat cuprinde ca arie de investigare localitățile Rușor și Ungureni, deoarece cele două sate ar putea oferi spre analiză numeroase fapte de limbă. Localitatea Rușor aparține comunei Copalnc-Mănăștur, a fost atestată începând cu anul 1528, conform monografiei lui Kádar (1901: 583). Populația stabilă a satului, conform recesământului din 2011, se ridică la aproximativ 272 de locuitori, toți români. Satul Ungureni este situat la poalele munților Șatra și aparține comunei Cupșeni, iar prima atestare a acestei localități este din 1584 (Kádar 1901: 389). Ambele localități se află în județul Maramureș¹.

2. Considerații teoretice privind statutul poreclei

2.1 Noțiunea de *poreclă*

Conform *DEX* (2012) porecla reprezintă „calificativul sau supranumele dat unei persoane în legătură cu o caracteristică a fizicului său, a psihicului sau a activității sale”, însoțind ființa umană de-a lungul evoluției sale, având un statut bine determinat în comunitate, cel de a scoate în evidență trăsăturile sau metehnele unei persoane în raport cu ceilalți membri ai comunității. I.-A Candrea², în primul studiu dedicat acestui aspect, susține faptul că „poreclele nu se dau la întâmplare. Ele sunt purtătoare ale unor întâmplări mai vechi sau mai noi, având în miezul lor o poveste care se transmite din generație în generație (...), care se conservă în memoria colectivă, întocmai ca miturile”.

Porecla, formulă antroponimică neconvențională, reprezintă una din componentele de bază ale antroponimiei, „ramură a lingvisticii care studiază numele de persoană” (*DEX* 2012). Vom porni de la conceptul de *antroponim* (fr. *anthroponyme*, it. *antroponimo*, sp. *antropónimo*), compus din două elemente de origine greacă: *-onim* (*onoma*), cu semnificația *de nume propriu* și *antropo-* prin care se identifică ființa umană (Ionescu Perez 2007: 217), iar conform *DEX* (2012), acesta este definit ca „nume propriu de persoană”, formă de adresare sau identificare a identității unui individ.

Poreclele, fiind un caz particular de *supranume*, au constituit de-a lungul timpului un nucleu în formarea numelor de familie: *Albu, Ciocan, Fieraru, Lăcătuș, Lupu sau Vulpe*.

În societatea contemporană, poreclele au un caracter afectiv și metaforic, fiind punctul vulnerabil al celui poreclit, utilizat în grupuri restrânse, de obicei, în comunitățile rurale, care continuă să aibă conștiința apartenenței la un spațiu bine delimitat, cum este cel al satelor.

D. Felecan (2012: 80) constată faptul că „actul de numire oficială, pentru a fi recunoscut la nivelul întregii comunități, se desfășoară în respectul unui algoritm lingvistic (nou-născutul

¹Am folosit ca informatori: pentru localitatea Rușor pe Horgoș Costică (62 ani), Cîmpan Fănică (58 ani), Burzo Letiția (62 ani, fostă învățătoare în localitate), iar pentru satul Ungureni pe Buda Ioan (56 ani), Buda Dochia (65 ani, fostă profesoara de limba și literatura română), Ungur Ioan (72 ani) și Buda Grigore (78 ani).

² O primă inventariere a poreclelor o găsim în studiul lui I.-A Candrea *Poreclele la români*, din 1895, reeditat în 2001.

primește un nume) și extralingvistic (identitatea nominală este atribuită, printr-un ritual, de către preot și recunoscută sau confirmată într-un nomenclator de către ofițerul Stării Civile). Astfel, actele de numire neoficiale/ neconvenționale constau în poreclire și supranumire, iar, adesea, cel poreclit nu își cunoaște *ciufulitura*.

Ștefan Pașca (1936: 60-61, apud Zăbavă 2011: 288) consideră că în antroponimie se cunosc „două sisteme profund diferite, un sistem *oficial*, reprezentat de documentele istorice (...), uzitat în viața administrativă și un sistem *popular*, apărut din graiul nucleelor sociale”.

2.2 Statutul poreclei în comunitățile rurale

Perceperea statului unui individ în comunitățile rurale, ține de modul în care acesta de integrează în aceea grupare omogenă, care își cunoaște calitățile sau defectele, obiceiurile sau viciile, visele sau metehenele, apucăturile, întrucât membrii unei astfel de comunități, cum este cea rurală, se află în relații directe unii cu alții, iar cel observat de către comunitate va fi cel stigmatizat printr-o poreclă.

În lumea rurală, alături de porecle funcționează *supranumele*, categorie semantică asemănătoare cu porecla, de unde reies dese confuzii, însă studiile de specialitate din ultimii ani delimitează cele două componente ale antroponimiei. Așadar, *supranumele* are „o funcție exclusiv antroponomastică” (Pașca 1936: 44), categorie stabilă care tinde să se fixeze la o persoană, transmitându-se, apoi, ereditar, iar porecla devenită supranume își pierde valența peiorativă³. Actul de poreclire constituie nevoia de a clarifica statul unei persoane în raport cu societatea sau cu apartenența etnică (*Bucureșteanu, Heredie, Italianu, Spaniolu*), cu familia (*Piticu, Puiu*), poziția socială (*Găzdacu, Lăptăreasa, Tolonicu*) și de a ironiza sau sancționa unele însușiri particulare, fizice sau morale, ticuri verbale sau alte metehne ale unui individ.

Porecla îl reprezintă pe om în felul în care acesta este *perceput/văzut/evaluat* de ceilalți sau de colectivitate. Formele neoficiale de numire evocă concret sau figurat trăsăturile specifice ale unor entități umane, reflectând în mod direct psihologia populară, mentalitatea epocii și modul sau mediul de viață.

Tradiția poreclei s-a păstrat fără întrerupere la sate, unde indivizii își folosesc numele oficiale doar în relațiile cu instituțiile statului, iar în viața de zi cu zi numirile se fac după normele poreclei, care, analizate din punct de vedere semantic, reflectă psihologia socială a acelei grupări, caracterul individului stigmatizat și relațiile cu ceilalți membrii ai comunității. Unii componenți ai grupării, cei intrați prin căsătorie sau prin schimbarea domiciliului, sunt numiți *viñituri*, iar, adesea, aceștia au primit porecle în funcție de zona din care provin: *Bondar* (din Vad, județul Maramureș), *Broaște* (din Rogoz, județul Maramureș), *Căpăi* (din Libotin, județul Maramureș), *Cărălabă* (din Cernești, județul Maramureș), *Dănțăuși* (din Cupșeni, județul Maramureș), *Ludau* (din Cărbunar, județul Maramureș), *Picioicari* (din Costeni, județul Maramureș), *Pițiguși* (din Lăpuș, județul Maramureș), *Străițari* (din Ciocotiș, județul Maramureș). Aceste supranume colective s-au transformat în porecle, iar cei intrați într-o nouă grupare socială, asemenea celor rurale, aduc cu ei, inevitabil și supranumele localității din care vin⁴.

3. Clasificarea poreclelor

Materialul selectat prin anchetele noastre, pe teren, însumează porecle calitative și caracterizatoare, referindu-se la:

a. porecle care se referă la particularități fizice:

Albău/Albăucu „are fața albă”, *Piticu* „om înalt”, *Chiștoc* „om mic”, *Bolovan* „om gras”, *Năsosu* „om cu nasul mare”, *Rara* „are între dinții din față o strungă”, *Solidu* „om mic”, *Turnu Eiffel* „om înalt”, *Pestrișu* „are mulți bureți (pistru) pe față”, *Șchiopu* „nu avea un picior”, *Roșă*

³ În vederea clarificării diferenței dintre *poreclă* și *supranume* a se consulta N. Felecan, 2010, *Categoriile antroponimice: nume, supranume, poreclă*, 81-120.

⁴ Poreclele menționate reprezintă supranume colective, care o dată cu preluarea lor de către o entitate, având caracter satiric își pierd statul anterior, iar pentru importanța supranumelor colective vezi O. Felecan (2013: 219-228).

„femeie cu părul roșu”, *Virgulă* „om cocoșat”, *Blonda* „s-a vopsit blondă” *Neonu* „om chel”, *Rapida* „mergea foarte repede”, *Ciungu* „nu are o mână”, *Clampău* „are picioare mari”, *Moțu* „are părul mare”, *Așchie* „femeie slabă”, *Viteză* „merge foarte iute”, *Sâsâitu* „nu vorbește bine”, *Morsa* „om cu dinții mari”, *Floancă* „mergea încet”, *Bubosu* „are bube pe piele”, *Batoză* „femeie grasă”, *Talâmbă* „cu limba scoasă”, *Roșcovan* „era roșu la față”, *Matahală* „om mare”, *Crețu* „avea părul creț” *Dodoloașca* „femeie băutoare”.

b. porecle care se referă la particularități psihice, morale și comportament:

Heredie „om gălăgios”, *Bicitocu* „om prost”, *Smâcea* „om smâcit (dificil)”, *Zgârcea* „om zgârcit”, *Buiacu* „petrece tot timpul”, *Bizuitu* „nu te poți baza pe el”, *Lizâtu* „râde tot timpul”, *Hrițu* „e mofturos”, *Tractor* „vorbește tare”, *Poșta* „umbă cu vorba”, *Beșteleu* „om cu două fețe”, *Sușigoiu* „om rău”, *Scriciu* „om dificil”, *Dobău* „vorbește mult și tare”, *Belea* „om urât”, *Spîțosu* „om frumos”, *Pițiană* „bea mult”, *Fălosu* „om măreț”, *Îndosălă* „obișnuia să fure”, *Jidu* „om zgârcit”, *Păcăliciu* „mincinos”, *Comisar* „știe tot ce se întâmplă”, *Sucitu* „nu știe ce vrea”.

c. porecle provenite de la o întâmplare sau un obicei:

Loto „joacă la loto”, *Cătej* „aduna cateje din pădure”, *Babiciu* „umbra cu babe”, *Mejdă* „punea mejde pământurilor”, *Bandulă* „se batea cu alții”, *Kent* „fuma țigări ieftine”, *Caneti* „nu a putut pronunța *Kennedy*”, *Balmoș* „mânca numai tocană”, *Ciuc* „bea bere multă”, *Ciorbea* „nu îi place supă”, *Pipălău* „era toată ziua cu țigara în gură”, *Popișcău* „fiul preotului”, *Gigi-show* „face spectacol când e beat”.

d. porecle care fac referire la nume de ocupații, meserii sau funcții:

Talandic „cântăreț în biserică”, *Fiscalu* „agent fiscal”, *Speulă* „afacerist”, *Șuștăr* „pantofar”, *Creangă* „pădurar”, *Țădulă* „vindea bilete în târgul de vite”, *Băcănistu* „vanzător”, *Fătu* „pariclisier”, *Studentu* „cioban”, *Pedală* „repară biciclete”, *Vazelină* „a fost ajutor de mecanic”, *Contabilu* „ținea evidența oilor la stână”.

e. porecle care vizează starea socială:

Găzdacu „om bogat”, *Bulibașu* „om sărac”, *Măstăhanu* „avea oi multe”, *Patronu*, *Berleşu* „era sărac”, *Straiță-goală* „sărac”, *Baronu* „avea vaci multe”.

f. porecle care provin din nume de plante, păsări sau animale:

Furnica „femeie harnică”, *Ursu* „om mare”, *Greierașu* „cânta când era beat”, *Cerbu* „l-a înșelat nevasta”, *Căluțu* „avea dinții din față mai mari”, *Grauru* „umbra cu cireșe de vânzare”, *Lupu* „avea pușcă”, *Cornuta* „își înșela bărbatul”.

g. porecle care fac referire la nume de personalități sau personaje celebre:

Putin, *Bucureșteanu*, *Husein*, *Mahomed*, *Labrador*, *Americanu*, *Spaniolu*.

4. Particularități morfologice și lexicale

Din punct de vedere morfologic, pornind de la elementul de bază, porecele se pot clasifica astfel:

- formate de la substantive: *Bolovan*, *Chiștoc*, *Batoză*, *Morsa*, *Grauru*, *Lupu*, *Creangă*, *Căluțu*, *Poșta*.
- formate de la adjective: *Albău*, *Blonda*, *Piticu*, *Solidu*, *Fălosu*.
- formate de la verbe: *Heredie*, *Pipălău*, *Lizâtu*, *Îndosălă*.
- formate de la adverbe: *Rara*, *Rapida*.

Substantivele sunt articulate hotărât și nu pot fi folosite cu articol nehotărât, iar datorită faptului că porecele sunt produse ale limbii vorbite, articolul hotărât enclitic dispare, rămânând forme precum: *Ursu*, *Căluțu*, *Greierașu*.

Din punct de vedere lexical există trei modalități de formare a porecelor:

➤ din apelative fără modificare formală, având ca punct de plecare fie denumirea unui defect fizic, fie a unei calități: *Heredie*, *Bicitocu*, *Șchipu*, *Ciungu*, *Fălosu*, *Moțu*, *Spîțosu*, *Solidu*, *Virgulă*.

➤ prin compunere, însă acest procedeu este slab reprezentat în materialul cercetat: *Straiță-goală, Gigi-show, Turnu Eiffel*, iar structural se supun regulilor de compunere caracteristice construcțiilor din limba română.

➤ prin derivare, intrând doar porecele obținute prin derivare cu sufix antroponimic: *Măstăhanu, Popișcău*.

5. Concluzii

Inventarul acestor formule noeficiale a scos în evidență varietatea și frecvența cu care acestea sunt folosite în comunicarea orală de către locuitorii satelor, care folosesc aproape exclusiv formulele de denominație neconvențională, întrucât acesta este spațiul în care oamenii se cunosc cel mai bine, iar tendința este de a satiriza și ironiza.

Având în vedere încărcătura semantică, cele mai multe porecle vizează aspectele fizice și morale ale membrilor unei comunități.

Porecla, în comunitățile rurale, joacă un rol foarte important, acela de a descrie individul printr-un stigmat, care trimite la obiceiurile sau particularitățile fizice sau morale. Integrarea sau respingerea unui individ ține de caracterul celorlalți membrii, porecele având funcție expresivă, ilustrând atitudinea vorbitorului față de referent.

Bibliografie

Candrea, I.-A. 2001 (1895), *Porecele la români*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă.

Felecan, Nicolae, 2010, *Categorii antroponimice: nume, suparanume, poreclă*, în Felecan, Oliviu (coord.), *Onomasticon. Studii despre nume și numire I*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 81-120.

Felecan, Daiana, 2012, *Antroponimele neoficiale –realizări discursive ale „nivelului individual” al limbajului*, Psihologia 13, Târgu-Mureș, 79-87.

Felecan, Oliviu, 2013, *Observații referitoare la unele suparnume colective din nord-vestul României*, în *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 219-228.

Kádar, Jozsef, 1901, *Szolnok Doboka – varmegye monographiaja*, Dej, (*Monografia județului Solnoc – Dobâca*).

Ionescu Pérez, P. C., 2007, *Concepte, metodologie și terminologie în antroponimia românească*, în *Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*, S. Reinheimer Rîpeanu și I. Vintilă-Rădulescu (coord.), București, Editura Academiei Române, 215-234.

Pașca, Șt., 1936, *Nume de persoane și animale în Țara Oltului*, București.

Zăbavă, 2011, *Porecla o „insulă” de mentalitate arhaică în postmodernitate*, în Felecan, Oliviu, (coord.), *Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică. Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 287-295.